

چهارچوب‌سازی و گفتمان‌سازی رسانه‌ها در پوشش اخبار

(تحلیل گفتمان اخبار در پایگاه‌های خبری بی.بی.سی فارسی
و ایرنا به پوشش وقایع خاورمیانه و شمال آفریقا)

مهدی هوشیار^۱، سید محمد مهدی زاده^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۵/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۸

چکیده

این پژوهش در پی مقایسه، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های انواع گفتمان و انگاره‌های خبری ساخته شده در دو پایگاه خبری بی.بی.سی فارسی و خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، در خصوص پوشش خبری وقایع خاورمیانه و شمال آفریقا در بازه زمانی دی‌ماه ۱۳۸۹ تا پایان اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۰ در کشورهای تونس، مصر، لیبی و بحرین است. پژوهش می‌کوشد نسبت به سیاست‌های خبری و رسانه‌ای این دو پایگاه فارسی زبان در خصوص تحولات کشورهای عربی حقیقی را مطرح کند. به همین منظور از نظریه‌های انتقادی حوزه خبر همچون چهارچوب‌سازی، نظریه امپریالیسم رسانه‌ای خبر، انگاره‌سازی و نظریه گفتمان و ایدئولوژی استفاده شده است. تحلیل گفتمان با استفاده از رویکرد گفتمان کاوی ون دایک، روش بکار رفته در این پژوهش پیش است. جامعه آماری این پژوهش، تمام اخبار مربوط به تحولات سیاسی کشورهای عربی تونس، مصر، لیبی و بحرین در خبرگزاری ایرنا و بی.بی.سی فارسی در بازه زمانی مورد نظر است که پس از بررسی جامعه آماری، به روش نمونه‌گیری هدفمند، تعداد ۴۷ خبر انتخاب و مورد گفتمان کاوی قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که متن‌های هر دو پایگاه خبری از لحاظ سبک واژگانی، افراد و نهادهای مطرح شده در متن، غیر‌سازی، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها، مؤلفه‌های اجماع و توافق و گزاره‌های اساسی در ابتدا، میانه و انتهای وقایع و حوادث رخ داده در این چهار کشور عربی، با هم اختلاف‌های بسیار و شباهت‌های اندکی دارند.

واژه‌های کلیدی: پوشش خبری، تحلیل گفتمان خبری، پایگاه خبری بی.بی.سی فارسی، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، نظریه چهارچوب‌سازی

۱- کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه صدا و سیما (نویسنده مسئول) hooshiar.mehdi@gmail.com

۲- دانشیار دانشکده ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی mahdizadeh45@yahoo.com

مقدمه

وابستگی فزاینده نهاد‌های سیاسی به رسانه‌ها موجب رواج پدیده سیاست رسانه‌ای یا رسانه‌ای شدن سیاست شده است. سیاست رسانه‌ای شده سیاستی است که استقلال خود را از دست داده و بازیگران، رویدادها و گفتمان‌های سیاسی خود را می‌طلبد. در جوامع معاصر، مردم اساساً از طریق رسانه‌ها به خصوص تلویزیون و اینترنت، اطلاعات کسب می‌کنند و عقیده و دیدگاه سیاسی خود را شکل می‌دهند.

در بین مباحث سیاسی رسانه‌ای روز دنیا که رسانه‌ها را برای پوشش‌دهی و انعکاس اخبار مربوط به آن بسیار مشغول کرد، وقایعی بود که در خاورمیانه و شمال آفریقا، در کشورهای همچون مصر، تونس، لیبی، بحرین، یمن و... رخ داد. در ۱۷ دسامبر ۲۰۱۰ (۲۶ آذر ۱۳۸۹) «محمد ابو‌عزیزی»؛ فارغ‌التحصیل دانشگاه و فروشنده دوره‌گرد تونسی در شهر سیدی بوزید در اعتراض به مصادره کالاهایش توسط مأموران شهرداری خود را آتش زد و این آغازی برای شروع تظاهرات اعتراضی علیه بیکاری و گرانی در تونس شد. پس از این واقعه که نقطه شروع تحولات در منطقه بود، هر یک از رسانه‌های خبری تلاش کردند اخبار را با توجه به منافع، وابستگی‌ها و سیاست‌های خود به مخاطبان عرضه کنند. در این میان، دو سایت خبری بی‌بی‌سی فارسی و ایرنا نیز به‌عنوان دو شبکه فعال و با سابقه در خاورمیانه که اخبار خود را به زبان فارسی انتقال می‌دهند، با ارائه اخبار و گزارش‌های شبانه‌روزی سعی در پوشش گسترده این تحولات داشته و دارند؛ لذا پژوهش حاضر با توجه به اهمیت این دو سایت خبری در منطقه خاورمیانه سعی دارد با تحلیل گفتمانی اخبار و گزارش‌های خبری موجود در این سایت‌های خبری، شناخت ساختار آن‌ها و آگاهی از گفتمان مسلطی که این رسانه‌ها به بازتولید آن می‌پردازند، به صحنه‌های آشکار و پنهان سیاست خبری و جهت‌گیری آن‌ها پی برده و همچنین بستر و مناسبات اجتماعی و روابطی که در چهارچوب گفتمان مسلط رسانه‌های خبری صورت می‌گیرد را در گفتمان خبری این دو شبکه در خصوص رویدادهای دی ماه ۱۳۸۹ (ژانویه ۲۰۱۰) تا پایان اردیبهشت ۱۳۹۰ (می ۲۰۱۱) در کشورهای تونس، مصر، لیبی و بحرین بازنمایی کند تا از این طریق، اهداف و سیاست‌های مالکان و گردانندگان این دو شبکه در قبال تحولات اخیر خاورمیانه مشخص شود. انتخاب این

بازه زمانی به دلیل اوج تحولات در این بازه زمانی بوده، چرا که در این مقطع، رسانه‌های مختلف به شدت مشغول انعکاس تحولات مزبور بوده‌اند.

در ادامه، باید متذکر شد که انتخاب کشورهای تونس، مصر، لیبی و بحرین نیز بنا بر دلایلی صورت گرفته است. انتخاب تونس بر این مبناست که وقایع این کشور آغازگر بحران در خاورمیانه بود و مردم سایر کشورهای خاورمیانه به تبعیت از تونس دست به اعتراض زدند. بنابراین تحلیل گفتمان پوشش خبری حوادث این کشور توسط دو شبکه مد نظر، به نوعی نشان‌دهنده سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های این دو شبکه از شروع وقایع است. انتخاب مصر براساس موقعیت تاریخی و سوق‌الجیشی این کشور در خاورمیانه و روابط سیاسی مقامات آن با اسرائیل، انگلیس، آمریکا و همین‌طور ایران صورت گرفته است. دلیل انتخاب بحرین نیز استقرار ناوگان هوایی آمریکا در آن و نیز وجود تعداد قابل توجه شیعیان در این کشور است. در نهایت، انتخاب کشور لیبی به این دلیل است که تحولات این منطقه و موقعیت جغرافیایی و وجود منابع نفتی در آن می‌تواند تأثیر ویژه‌ای بر روابط اقتصادی لیبی و اروپا داشته باشد. علت انتخاب روش کیفی و به‌خصوص روش تحلیل گفتمان نیز این است که یکی از بزرگترین اشکالات واردآمده بر پژوهش‌های کمی، عدم تمرکز و تعمیق نسبت به موضوع موردبررسی است. مسلماً برای بررسی ابعاد ایدئولوژیکی سلطه در متون رسانه‌ای و کاوش شیوه‌های جریان‌سازی رسانه‌ها نیاز به واکاوی عمیق و کیفی در معانی بین‌متنی رسانه‌هاست. بنابراین، نگاهی کیفی برای تحلیل و بررسی گفتمان حاکم بر متون خبری می‌تواند در رسیدن به نگاهی ژرف در این مورد، اهمیت فراوانی داشته باشد.

چهارچوب نظری تحقیق

نظریه گفتمان و ایدئولوژی

تحلیل گفتمان، چگونگی تبلور و شکل‌گیری معنا و پیام واحدهای زبانی را در ارتباط با عوامل درون‌زبانی زمینه متن (واحدهای زبانی، محیط بلافصل زبانی مربوطه و کل نظام زبانی) و عوامل برون‌زبانی (زمینه اجتماعی، فرهنگی و موقعیتی) بررسی می‌کند (لطفی پورساعدی، ۱۳۷۲، ۱۰).

تئون ای. ون دایک در نگاه به مقوله گفتمان، نگاهی قوم‌مدارانه دارد. وی عمده پژوهش‌ها و تحلیل‌های خود را در حوزه مطالعات قوم‌مداری و نژادپرستی دنبال کرده است. او در حوزه محتوا در مطالعات گفتمانی دارای آرای بسیاری است (آفاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ۶۱).

ون دایک، ساختارهای گوناگونی از گفتمان را عرضه می‌کند و آن را جزء قواعد متنی و فرامتنی زبان می‌داند. ایدئولوژی‌ها برای ون دایک مثل تعبیر و تفسیر چهارچوب‌هایی هستند که یک سلسله از طرز نگرش‌ها و جهان‌بینی‌ها را درباره عناصر دیگر موجود در جامعه نوین سازمان‌دهی می‌کنند. بنابراین، این ایدئولوژی‌ها هستند که پایه و اساس شناخت را برای طرز فکر و نوع نگرش گروه‌های مختلف در جامعه و اهداف و مقاصدشان ایجاد می‌کنند (آفاگل‌زاده، ۱۳۸۵، ۷۰).

ایدئولوژی و گفتمان

ایدئولوژی‌ها، بخش بلافصل مطالعات در حوزه گفتمان‌اند. رسانه‌های جمعی نیز همواره در حال ارائه یا انتقال یک بخش یا تمام ایدئولوژی خود در فضای رقابتی پیام‌ها و برنامه‌ها هستند. ایدئولوژی، آمیزه‌ای از اصول، باید و نبایدها و مشی اجتماعی و سیاسی کنشگران یک متن است. در فضای پرتنش رسانه‌ای، بازکاوی ایدئولوژی‌ها اهمیت فراوانی دارد (گل‌بخشی، ۱۳۸۷، ۹۴).

نظریه انگاره‌سازی^۱

به اعتقاد مولانا انگاره را می‌توان مجموعه‌ای از تصاویر که خود این تصاویر در ذهن مخاطب جنبه‌های گوناگونی از واقعیت را دارند، تعریف کرد. بنابراین مجموعه تصاویر در حکم یک سازه قرار می‌گیرند. انگاره‌ها میزان وابستگی زیاد مخاطبان را به خود دارند، این میزان وابستگی، پیوستاری از نیازهای متعدد مخاطبان را دربرمی‌گیرد. انگاره‌ها به یکدیگر نیز وابستگی متقابلی دارند، به نحوی که هرگونه دگرگونی و تغییر در ساختار یک انگاره، عدم توازن و درنهایت، تغییر ساختار انگاره دیگر را در پی خواهد داشت. تصاویری که ما از پدیده‌ها، موضوع‌ها،

اشیا، شخصیت‌ها و رویدادهای محیط پیرامون خود در ذهن داریم، مجموعه‌ای از انگاره‌ها را برای قضاوت درباره تصاویر جدید در اختیار ما می‌گذارد و هرگونه قضاوت درباره تصاویر و انگاره‌های جدید، ما را به انگاره‌های قدیم که در ذهن داریم ارجاع می‌دهد. در واقع، ما همواره تصاویری را می‌بینیم که از آن یک ذهنیت خارجی داریم و انسان خالی‌الذهن قدرت تصویرسازی ندارد (پستمن، ۱۳۷۲، ۲۵). «اساساً دنیای ما، دنیای انگاره‌هاست. این انگاره‌ها برای خلق هویت یا منزلتی برای فروش محصولی اقتصادی یا تجاری و یا برای ترفیع یا تنزل دادن یک کاندیدای انتخاباتی ساخته شده‌اند» (عیوض‌علیلو، ۱۳۸۳، ۶۲).

نظریه چهارچوب‌سازی^۱:

چهارچوب‌سازی یک نظریه ارتباطی و جامعه‌شناسی است. مفهوم چهارچوب‌بندی یا چهارچوب‌سازی در سال ۱۹۷۴ توسط جامعه‌شناسی به نام اروینگ گافمن^۲ عنوان شد. جامعه‌شناسی که معتقد بود افراد به صورت فعال، جهان پیرامون خود را با استفاده از «چهارچوب‌هایی» که اطلاعات را تعیین، دریافت و شناسایی کرده و برجسب می‌زنند، سازمان‌دهی و معنا می‌کنند (scheufel & Tewksbury, 2007, 11).

از نظر شارحان نظریه چهارچوب‌سازی، نظام باورها و کنش‌های سیاسی به‌ویژه رفتارهای جمعی و بحث و گفتگوی عمومی در خلأ شکل نمی‌گیرد؛ بلکه در چهارچوب معنایی و گفتمانی که در فرهنگ، تاریخ، تعهدات و وفاداری‌های سیاسی مورد پذیرش توده مردم ریشه دارد، پدید می‌آید و طی فرایندی در مناسبات بین گروه‌های متنوع فرهنگی، قدرت و سیاست، معنایی ساخته می‌شود تا توجیه‌کننده نگرش و کنش متقابل آنها باشد. گیتلین (۱۹۸۰) در توصیف نظر گافمن بیان می‌دارد: «ما برای آن که واقعیت را درک و مدیریت کنیم و یا به بحث درمورد آن پردازیم، واقعیت را چهارچوب‌بندی می‌کنیم و یا مجموعه و فهرستی از شناخت‌ها و کنش‌ها را برمی‌گزینیم». به دیگر معنا، «چهارچوب، نظر و یا طرحی است که معنا می‌دهد» (Gamson & Modigliani, 1987, 143).

---

1. Framing Theory

2. Goffman

براساس نظریه برجسته‌سازی، رسانه‌ها با تأکید بر برخی موضوعات، افکار عمومی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مک‌کامبز چهارچوب‌سازی را نسخه پالایش شده برجسته‌سازی می‌داند. از این دیدگاه، چهارچوب‌سازی به معنای برجسته کردن برخی جنبه‌های یک موضوع از طریق شیوه‌های مختلف ارائه موضوع و در نتیجه، تغییر رفتارهای مردم در قبال آن است. او این پدیده را سطح دوم برجسته‌سازی می‌نامد. (Scheufele & D. Tewksbury 2007, p14). بسیاری از نویسندگان، چهارچوب‌ها را تعریف کردند؛ اما در مجموع، تعریف چهارچوب‌سازی در عمل‌گزینش و رد یک موضوع برای نمایش خلاصه می‌شود. چهارچوب‌ها می‌توانند عاملی در تصمیم‌سازی همگان باشند (Ghanem, 1997, 3-14).

روش تحقیق

از روش پژوهشی تحلیل گفتمان برای تحلیل و تبیین خبرهای سایت‌های فارسی زبان بی.بی.سی و خبرگزاری ایرنا در مورد تحولات کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا با تأکید بر رویدادهای تونس، مصر، لیبی و بحرین و همچنین رسیدن به لایه‌های نهانی متن‌های خبری و کشف نظام ایدئولوژیک حاکم بر آنها، استفاده شده است. رویکرد گفتمانی مورد نظر در این تحقیق، رویکرد گفتمان‌کاوی «ون دایک» خواهد بود (نیک‌ملکی، ۱۳۸۴، ۷۸).

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

با توجه به رهیافت تحلیل گفتمانی تئون ای. ون‌دایک، فرم ویژه‌ای برای ثبت و استخراج اطلاعات از متن خبرهای انتخاب‌شده در نظر گرفته شد. این فرم حاوی هشت کارویژه است. این کارویژه‌ها، که از طریق آنها می‌توان نظام گفتمانی حاکم بر خبرها همچنین شناسایی مقولات متنی و درون‌متنی متون خبری را به دست آورد، عبارت‌اند از: سبک واژگان (مثبت و منفی)، افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن (مثبت و منفی)، قطب‌بندی یا غیرسازی، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها و گزاره‌های اساسی متن‌های خبری.

نمونه‌های مورد استفاده

نمونه‌گیری در این پژوهش، به شیوه غیراحتمالی هدفمند^۱ یا قضاوتی انجام شده، زیرا در تحلیل گفتمان، اساساً کیفیت حضور یا غیبت مفاهیم در متن، موردنظر است و روش نمونه‌گیری هدفمند در این پژوهش بهتر می‌تواند پاسخ‌گوی اهداف پژوهش باشد. نمونه این تحقیق متشکل از ۴۷ خبر است. پس از دقت و توجه به اهداف و نیات اصلی پژوهش، با مراجعه به سایت‌های خبری رسانه‌های بی.بی.سی فارسی و ایرنا، از طریق نشانی اینترنتی آنها^۲، به مطالعه یکایک خبرها و مشخص کردن خبرهای موردنظر پرداخته شد (بی.بی.سی فارسی ۲۲ خبر و ایرنا ۲۵ خبر).

اعتبار و پایایی^۳ تحقیق

اعتبار در روش تحلیل گفتمان بر کیفیت بیان و استدلال مفاهیم و مقوله‌ها تکیه دارد. در رهیافت‌های تحلیل گفتمانی، برای سنجش اعتبار، از دو شاخص نظم و انسجام دقیق و ارزیابی مفید بودن آن در تحلیل استفاده می‌شود. در سویی دیگر، مقولات یک تحقیق که با روش تحلیل گفتمان انجام می‌شود، زمانی دارای اعتبار بالایی است که بتوانند در کنار چهارچوب نظری و تحلیلی تحقیق که در پی فراهم کردن تبیینی جدید است، قرار گرفته تا هدف‌های اصلی تحقیق محقق شوند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۳، ۱۷۲-۱۷۱).

در این تحقیق، بر مبنای مقولات گفتمانی ون دایک که وی در رهیافت خود برای تحلیل گفتمان قرار داده است، کارویژه‌های اساسی یا معرف‌های این پژوهش تهیه شده‌اند. پایایی یا قابلیت اعتماد به این معنی است که محقق از تکرار نتایج پژوهش توسط محقق دیگر درمورد همان پژوهش مطمئن شود، اینکه اگر یک محقق دیگر درمورد همان پژوهش، با همان مفاهیم و متغیرها، تحقیقی انجام دهد به نتایج یکسانی برسد. دانیل رایف و همکاران می‌گویند: «پایایی تحقیق به این معنی است که ابزارهای اندازه‌گیری به‌کاربرده شده برای مشاهده، باید تا حد زیادی نسبت به زمان، مکان و شرایط ثابت باشند» (رایف و همکاران، ۱۳۸۱، ۱۱۹).

1. Perposive

2. www.bbc.co.uk – www.irna.ir

3. Validity & Reliability

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات (عملیاتی کردن یا مقوله‌سازی) در تحلیل گفتمان ون دایک با توجه به رهیافت تحلیل گفتمانی تئون ای. وندایک، فرم ویژه‌ای برای ثبت و استخراج اطلاعات از متن خبرهای انتخاب‌شده در نظر گرفته شد. این فرم حاوی هشت کارویژه است. این کارویژه‌ها که از طریق آنها می‌توان نظام گفتمانی حاکم بر خبرها همچنین شناسایی مقولات متنی و درون‌متنی متون خبری را به دست آورد، عبارت‌اند از؛ سبک واژگان (مثبت و منفی)، افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن (مثبت و منفی)، قطب‌بندی یا غیرسازی، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها و گزاره‌های اساسی متن‌های خبری. پس از استخراج اطلاعات مربوط به هر متن، برای هر سایت خبری، این اطلاعات پایه اصلی تحلیل فرامتن را تشکیل می‌دهند. مجموعه خبرهای هر سایت خبری پس از استخراج مقولات و کارویژه‌های متنی از هر متن خبری، تحلیل و تفسیر فرامتنی خواهد شد که این تحلیل به اخذ نتایج اصلی و پاسخ‌گویی به سوال‌های اصلی و فرعی تحقیق می‌انجامد.

یکی از مراحل اصلی در تحلیل گفتمان، عملیاتی کردن مباحث نظری یا به عبارتی، تعیین متغیرها برای تحلیل متن و گفتمان است. از آن جا که این پژوهش برای تحلیل متون سایت‌های فارسی‌زبان ایرنا و بی.بی.سی بر مبنای شیوه تحلیلی و دیدگاه‌های تئون ون دایک سامان یافته، لذا متغیرها و مقوله‌های مورد استفاده به شرح ذیل خواهند بود.

واژگان

واژگانی که یک گوینده یا نویسنده به کار می‌برد، دقیقاً با قدرت، موقعیت سیاسی، اجتماعی و حتی اخلاقی او یا به عبارت دقیق‌تر با وزن اجتماعی و سیاسی او سنجیده می‌شود. اینکه واژگان اصلی و کانونی متن کدام‌اند و موضوع یا مفهوم مورد نظر را مثبت یا منفی توصیف کرده‌اند، معرف گفتمان حاکم در مورد عملیات روانی و تبلیغاتی است که در متون خبری اعمال شده است. این مقوله می‌تواند محقق را در تحلیل واقع‌بینانه متن و زمینه‌های بافتاری متن مدد رساند (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۰).

افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن

براساس این مقوله، می‌توان پی برد که نهادها، ارگان‌ها یا مؤسساتی که در خبرها نام برده شده‌اند، به‌صورت مثبت مطرح شده یا در جایگاه منفی قرار گرفته‌اند. این مقوله یا کارویژه حاوی داوری متن و کنشگر آن در مورد افراد و نهادهای ذکرشده در متن خبر است و درنهایت، به تحلیل مرزبندی‌های متن یاری می‌رساند. بخشی از کارکرد غیرسازی متن در این مقوله مشخص می‌شود (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۰)

قطب‌بندی یا غیرسازی (ارزش‌های منتسب به «خود» و «دیگری»)

این مقوله یا کارویژه دارای دو زیرمقوله مشخص است؛ نحوه توصیف و معرفی «خود» یا ارزش‌های منتسب به «خود» و نیز توصیف و معرفی «دیگری» یا ارزش‌های منتسب به «دیگری» در متن خبر. این امر می‌تواند در تحلیل بینش‌ها و نگرش‌های رسانه‌ها و بررسی کنشگران بین‌المللی آنها یاری‌رسان باشد (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۱-۵۰)

استناد یا ذکر شواهد در متن

اینکه متن به کدام منابع مشروعیت‌ساز یا موردپذیرش از سوی دیگران برای اثبات یا تأیید گفته‌های خود استناد می‌کند، می‌تواند در قابل قبول یا غیر قابل قبول جلوه دادن استدلال‌ها مؤثر باشد. شناخت و بررسی استنادها یا شواهد در متن خبر می‌تواند در تحلیل اینکه خبر بر آن است با چه ادله و ارزیابی مثبت و منفی‌ای واقعیتی را به ذهن مخاطبان خود منتقل کند، حائز اهمیت است (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۲-۵۱)

پیش‌فرض‌ها

«پیش‌فرض‌ها، افکار قالبی و پیش‌داوری‌ها، زیرساخت استدلال و استنتاج نویسنده یا گوینده را شکل می‌دهد. بنابراین، شناخت پیش‌فرض‌ها، تحلیلگر را قادر می‌سازد به لایه‌های زیرین یا اهداف واقعی صاحب اثر پی ببرد. به‌طور کلی پیش‌فرض‌ها شامل مفروضاتی است که فهم ارتباط میان قضایا و موضوع متن، مشروط به آنهاست.» (فرکلاف، ۱۳۷۹، ۵۲)

دلالت‌های ضمنی متن (تلقین و تداعی)

اطلاعات و مضامین نهفته در یک متن صریحاً بیان نمی‌شود، بلکه غالباً حالت ضمنی و تلویحی دارد. واژگان، بندها، گزاره‌ها، عبارات و جملات یک متن ممکن است بر مفاهیم و گزاره‌هایی دلالت داشته باشند که می‌توان از طریق شناخت اجتماعی و یا دانش زمینه‌ای و اجتماعی مشترک به آنها پی برد. در بسیاری از مواقع، ناگفته‌ها و نانوشته‌های یک متن در تحلیل گفتمان از طریق معانی ضمنی و دلالت آنها که غالباً دارای بار ایدئولوژیک است، به دست می‌آید. در مرحله تحلیل و تفسیر متن، شناخت مفاهیم و دلالت‌های ضمنی به محقق کمک می‌کند در تحلیل خود به این مطلب برسد که در فلان گزاره چه معانی غیرصریح و غیرآشکاری وجود داشته است؛ این که کنشگر متن از به کار بردن چنین معانی‌ای چه نیتی داشته و کاربرد آنها چه معانی یا دلالت‌هایی را در پی دارد. (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۳-۵۲)

مؤلفه‌های اجماع و توافق در متن

این مؤلفه‌ها شامل گزاره‌ها، مفاهیم و استعاره‌هایی هستند که متن از طریق آن‌ها درصد ایجاد توافق و اجماع در مخاطبان برمی‌آید. برخی از این تعابیر ممکن است صادقانه به کار گرفته شوند و پاره‌ای دیگر، صرفاً در خدمت مشروعیت‌سازی و ساکت کردن مخالفان و از میدان بیرون کردن گفتمان رقیب باشند (فرقانی، ۱۳۸۲). ون دایک برای توضیح این مقوله می‌گوید به‌عنوان مثال، دولت‌های غربی از طریق اطلاع‌رسانی، شهروندان خود را از عواقب نامطلوب و ناخوشایند مهاجرت آگاه می‌کنند. بدین ترتیب، نگرش شهروندان کشورهای غربی نسبت به مهاجرت از این مسأله تأثیر می‌پذیرد. این نگرش‌ها می‌توانند نیات و انگیزه‌های مردم را برای عمل در جهت موردنظر دولت تحت تأثیر قرار دهند تا یک ناخشنودی دسته‌جمعی علیه مهاجرت ایجاد شود. بدین ترتیب، دولتمردان به پشتوانه پشتیبانی عمومی، می‌توانند حمایت خود را از سیاست‌های آزادمنشانه درباره مهاجرت بردارند (ون دایک، ۱۳۸۲)

گزاره‌های اساسی متن

گزاره‌ها عبارات یا جمله‌هایی هستند که معنای اساسی متن بر آنها تکیه دارد و ممکن است مدت‌ها پس از مطالعه متن در خاطر خواننده یا مخاطب باقی بمانند. در واقع، یک متن از گسترش و بسط گزاره‌های اصلی آن به دست می‌آید. گزاره‌ها، پیام اصلی متن را در خود دارند (فرقانی، ۱۳۸۲، ۵۴)

***

بحث و نتیجه‌گیری

ارائه یافته‌های تحقیق همه اخبار انتخابی از چهار کشور مورد نظر، به دلیل محدودیت صفحات ممکن نیست. لذا در این مقاله، به بیان کامل یک خبر از ایرنا و یک خبر از بی‌بی‌سی فارسی و تحلیل آنها در خصوص تحولات کشور تونس می‌پردازیم و نتایج حاصل از تحلیل مابقی اخبار به صورت جدول در پیوست ارائه می‌شود.

تحلیل و بررسی متون خبری سایت ایرنا: تحولات کشور تونس - متن اول

تونس همچنان در آتش ناآرامی‌های اجتماعی گرفتار است

به گزارش گروه اخبار صوتی و تصویری ایرنا و به نقل از شبکه تلویزیونی یورونیوز، تونس که در طول ۲۳ سال گذشته تحت حاکمیت زین‌العابدین بن علی رئیس‌جمهور این کشور قرار داشته است، اکنون صحنه تظاهرات مردمی علیه دولت این کشور شده است.

به گزارش یورونیوز، در طول روزهای گذشته، مردم تونس به خیابان‌ها آمدند تا نسبت به افزایش بیکاری و افزایش قیمت مواد غذایی و مشکلات عدیده اجتماعی، خشم و اعتراض خود را نشان دهند.

این در حالی است که پاسخ دولت تونس به اعتراض مردم، سرکوب تظاهرات و هدف قرار دادن شهروندان با گلوله‌ها و مهمات واقعی بوده است.

در جریان ناآرامی‌های اخیر کشور تونس، شماری از شهروندان که گفته می‌شود از ۲۱ تن تا ۵۰ تن می‌باشند، جان خود را از دست داده‌اند.

روز گذشته نیز پایتخت تونس صحنه ناآرامی و درگیری میان نیروهای امنیتی و مردم معترض بود و نیروهای پلیس به سمت مردم معترض گازهای اشک‌آور پرتاب کردند.

این درحالی است که تونس علاوه بر داخل این کشور در عرصه بین‌المللی نیز به‌خاطر نحوه برخورد با معترضان در معرض شدیدترین انتقادات قرار دارد. یکی از احزاب مخالف تونس نیز از مقامات این کشور خواسته است تا به حق مردم برای اعتراض به وضع موجود احترام گذارند.

مایا جریب؛ دبیر حزب توسعه دموکراتیک در این کشور خطاب به مقامات دولت گفته است که تیراندازی به‌سوی مردم و هدف قرار دادن شهروندان باید هرچه زودتر متوقف شود و مقامات تونسی باید اصلاحات به نفع مردم را هرچه زودتر سرلوحه کار خود قرار دهند.

به دنبال بالا گرفتن اعتراض‌های مردمی در تونس، رئیس‌جمهور این کشور به‌منظور پایان دادن به ناآرامی‌ها، وعده داد تا ۳۰۰ هزار فرصت شغلی جدید در کشور ایجاد کند.

براساس این گزارش، این در حالی است که مردم این کشور، با وجود وعده و وعیدهای مقامات تونسی مبنی بر گوش دادن به خواست مردم و مذاکره با معترضان، نسبت به قول دولتمردان خود در این خصوص، تردید دارند.

مردم معترض تونس که در تظاهرات اعتراض‌آمیز علیه دولت شرکت می‌کنند، اعلام کرده‌اند که به حرف رئیس‌جمهور اعتماد ندارند، چرا که وی از سال ۱۹۸۷ تاکنون چنین قول‌هایی را داده است.

به گفته معترضان، بن‌علی همواره گفته است که در کشور، فرصت‌های شغلی ایجاد می‌کند و وضعیت مردم را بهبود خواهد بخشید. ولی هیچ‌گاه به حرف‌های خود عمل نکرده است.

براساس گزارش یورونیوز، دامنه ناآرامی و اعتراض به شهرهای جنوبی تونس نیز کشیده شده است و شهرهای جنوبی تونس نیز شاهد درگیری‌های خشونت‌باری بوده‌اند.

درگیری‌ها در تونس از ماه گذشته و با کشته شدن یک جوان ۲۶ ساله بیکار که خود را به آتش کشیده بود، آغاز شد.

براساس گزارش‌های موجود، این جوان ۲۶ ساله که میوه‌فروش بود، امورات خود و خانواده‌اش را از این راه می‌گذرانند که نیروهای پلیس تنها با این اتهام که وی جواز کاسبی در خیابان را ندارد، بار او را توقیف کردند و وی را وادار کردند که به نشانه اعتراض، به خودکشی روی آورد.

برخی از تحلیلگران و کارشناسان مسائل سیاسی پیش‌بینی کرده‌اند در صورتی که وضعیت اجتماعی در تونس به همین ترتیب پیش رود، دولت این کشور با خطر سقوط مواجه خواهد شد.

استخراج اطلاعات متن اول

تاریخ انتشار: ۲۳ دی‌ماه ۱۳۸۹، ۱۳ ژانویه ۲۰۱۱

عنوان متن: تونس همچنان در آتش ناآرامی‌های اجتماعی گرفتار است

نظام واژگانی

مثبت: بی‌سابقه‌ترین و خشونت‌بارترین ناآرامی‌های اجتماعی، خشم و اعتراض مردم تونس به افزایش بیکاری، افزایش قیمت مواد غذایی و مشکلات عدیده اجتماعی، شدیدترین انتقادات در عرصه بین‌المللی، احترام به حق مردم برای اعتراض به وضع موجود، توقف تیراندازی به

سمت مردم و هدف قرار دادن شهروندان، سرلوحه قرار دادن اصلاحات به نفع مردم، خودکشی جوان بیکار، کشیده شدن دامنه اعتراض‌ها به شهرهای جنوبی تونس.

منفی: سرکوب تظاهرات و هدف قرار دادن شهروندان تونس، کشته شدن بیش از ۵۰ تن از مردم تونس، پرتاب گازهای اشک‌آور، تردید نسبت به وعده و وعیدهای مقام‌های تونس، عدم اعتماد مردم به حرف‌های رئیس‌جمهور (بن‌علی)، خطر سقوط دولت تونس.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در متن تعداد زیادی واژه منفی به کار رفته که نشانگر ارزیابی منفی نویسنده از فعالیت‌های اجرایی دولت تونس است که منجر به تحولات و اعتراض‌های کنونی توسط مردم شده است. موضع نویسنده که واژگان موجود در متن با ارجاع به آنها، معنای خود را کسب می‌کند، در نهایت موضعی موافق و همسو با مردم تونس و مخالف با دولت تونس دارد. انتخاب واژه‌های منفی که ذکر آنها در بالا رفته است نشان‌دهنده وضع موجود مردم تونس در اعتراض به شرایط اقتصادی، اجتماعی و... است. به گونه‌ای که می‌کوشد با حمایت از مردم تونس (رجوع شود به واژگان مثبت) برای کسب آزادی‌های فردی و اجتماعی، مانع برخورد تند دولت و حکومت با مردم معترض شود. مواردی مانند «آتش ناآرامی‌های اجتماعی»، «خشم و اعتراض مردم تونس» و «سرکوب تظاهرات» نشانگر وضع موجود مردم تونس و مواردی همچون «احترام به حق مردم»، «سقوط دولت تونس» و... نشانگر حمایت از مردم تونس و پیش‌بینی سقوط حکومت زین‌العابدین بن‌علی در صورت ادامه وضع خشونت‌بار و عدم توجه به خواسته‌های مردم است. به‌طور کلی، به کار بردن واژه‌های مثبت و منفی نشان از موضع خبرگزاری ایرنا نسبت به خواسته‌های مردم معترض تونس است.

افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن

مثبت: مردم تونس (شهروندان)، مردم معترض، جامعه بین‌المللی، مایا جریب (دبیر حزب توسعه دموکراتیک تونس)، جوان ۲۶ ساله، تحلیلگران سیاسی.

منفی: زین‌العابدین بن‌علی (رئیس‌جمهور تونس)، دولت تونس، نیروهای امنیتی، نیروهای

پلیس.

قطب‌بندی یا غیرسازی

ارزش‌های منتسب به «خود»: آزادی‌خواه، خواستار اصلاحات.
ارزش‌های منتسب به «دیگری»: سرکوبگر.

استناد یا ذکر شواهد در متن

شبکه تلویزیونی یورونیوز، مایا جریب؛ دبیر حزب توسعه دموکراتیک تونس، مردم معترض تونس، تحلیلگران و کارشناسان مسائل سیاسی.

پیش‌فرض‌ها

- اعتراض‌های تونس همچنان ادامه خواهد داشت. وعده‌های دولت تونس ناکارآمد است.
- از دست رفتن مشروعیت دولت تونس در صحنه داخلی و خارجی که منجر به سقوط دولت تونس خواهد شد.

دلالت‌های ضمنی متن

تداعی: متن می‌کوشد ضمن بیان حکومت ۲۳ ساله بن‌علی، با اشاره به وعده و وعیدهای گذشته دولت تونس و بن‌علی، فریبکار بودن دولت تونس و عدم اهمیت به خواسته‌های مردم تونس برای دولت را به ذهن مخاطب تداعی کند.

تلقین: متن می‌کوشد ضمن نشان دادن بی‌اعتمادی مردم تونس به حکومت، هرگونه اقدام دولت بن‌علی را ناکارآمد نشان داده و حکومت بن‌علی را در نهایت، با سقوط همراه سازد.
متن می‌کوشد با ذکر این موضوع که اعتراض‌ها به جنوب کشور تونس کشیده شده، این نکته را به ذهن مخاطبان تلقین کند که وجود مشکلاتی که باعث شکل‌گیری این اعتراض‌ها در تونس شده، تنها، دغدغه عده قلیلی از مردم تونس نبوده و سراسر تونس، خواهان بهبود وضع اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خود هستند.

تونس در عرصه بین‌المللی نیز در معرض شدیدترین اعتراض‌های بین‌المللی قرار دارد. تلقین این نکته که عدم مشروعیت دولت تونس در جوامع بین‌المللی نیز ثابت شده است.

مؤلفه‌های اجماع و توافق در متن

متن با طرح مؤلفه‌هایی همچون سرکوب تظاهرات، هدف قرار دادن شهروندان، درگیری میان نیروهای امنیتی و مردم معترض، انتقادات بین‌المللی، وعده و وعیده‌های مقامات تونس در گذشته و حال، بی‌اعتمادی مردم به دولت و افزایش دامنه ناآرامی‌ها به نقاط دیگر کشور، نوعی ضدیت، مخالفت و جدایی دولت تونس از مردم خود را به تصویر کشیده و مخاطبان خود را در این امر یکدل و هم‌رأی می‌کند.

گزاره‌های اساسی متن

گزاره‌های اساسی این متن عبارتند از:

- تونس پس از ۲۳ سال حاکمیت زین‌العابدین بن علی، اکنون صحنه تظاهرات مردمی علیه دولت این کشور شده است.
  - پاسخ دولت تونس به اعتراض‌های مردم، سرکوب تظاهرات، هدف قرار دادن شهروندان با گلوله‌ها و مهمات واقعی و پرتاب گاز اشک‌آور بوده است.
  - کشور تونس در عرصه بین‌المللی نیز در معرض شدیدترین انتقادات قرار دارد.
  - احترام گذاشتن به حق مردم تونس در اعتراض به وضع موجود و قرار گرفتن انجام اصلاحات به نفع مردم در سرلوحه فعالیت‌های تونس.
- بی‌اعتمادی مردم به وعده و وعیده‌های گذشته و حال دولت بن‌علی و رو به سقوط رفتن حکومت وی.

آتش ناآرامی‌های اجتماعی: ناآرامی‌های اجتماعی تونس را به آتشی تشبیه می‌کند که همه چیز را در خود می‌سوزاند. در پاراگراف دوم نویسنده در جایی می‌نویسد: تونس در ۲۳ سال گذشته تحت حاکمیت زین‌العابدین بن علی... اکنون صحنه تظاهرات مردمی علیه دولت این کشور شده است؛ کنایه‌ای خفیف است به این مضمون که بن‌علی در ۲۳ سال گذشته با اقدامات خود زمینه‌ساز این ناآرامی‌ها شده است؛ اقداماتی که ۲۳ سال مردم با آن دست و پنجه نرم کرده و اکنون آتش آن شعله‌ور شده است.

در پاراگراف چهارم، نویسنده می‌گوید: «این در حالی است که پاسخ دولت تونس...»، در اینجا نوعی کنایه در آلود از نحوه برخورد خشن و غیرانسانی دولت تونس در پاسخ به خواست عمومی مردم تونس وجود دارد. نویسنده برای ترسیم تصویری خشن و بی‌توجهی حکومت به خواست مردم تونس از واژه‌هایی همچون: آتش ناآرامی‌های اجتماعی، بی‌سابقه‌ترین، خشم، سرکوب، خشونت‌بار و به آتش کشیدن، اوضاع اقتصادی وخامت‌بار و بی‌کفایتی سیاسی بن‌علی استفاده کرده است.

نویسنده متن از منظر بی‌اعتمادی مردم به دولت تونس و جدایی و شکاف چندین ساله بین دولت و مردم تونس که نتیجه آن امروز درگیری بین دولت و مردم است، سخن می‌گوید. نویسنده، به عنوان نماینده یورونیوز؛ رسانه‌ای که خود را رسانه دموکراتیک و مربوط به کشورهای دموکراتیک جهان معرفی می‌کند، از منظر مدافع دموکراسی، از حقوق دموکراتیک مردم سخن می‌گوید. اتخاذ موضع توسط نویسنده به این معناست که «آنها» (حکومت بن‌علی) فاقد چنین دیدگاه و بینشی هستند و سعی در ادامه حکومت مستبد و سرکوبگرانه خود دارند.

تحلیل و بررسی متون خبری سایت بی.بی.سی فارسی: تحولات کشور تونس - متن اول

پیامد اعتراض‌های خشونت‌بار در تونس

جاناتان مارکوس؛ خبرنگار دیپلماتیک بی.بی.سی

با آن که فصل زمستان است اما بسیاری از تحلیلگران اعتراض‌های مردم تونس و الجزایر را سرآغاز «بهار جهان عرب» نام نهاده‌اند؛ زیرا به اعتقاد آنان موج نارضایتی مردم این کشورها، نظام‌هایی را در جهان عرب که سال‌های زیاد بر مسند قدرت تکیه زده‌اند، به خطر می‌اندازد. بسیاری از دولت‌های عرب با نگرانی، وقایع این دو کشور را دنبال می‌کنند؛ زیرا از آن بیم دارند که این موج ناآرامی به کشورشان سرایت کرده و فضای سیاسی آن را آلوده کند. کشورهای غربی هم از تحولات جاری در این کشورها ناخشنودند.

میشل الیو ماری؛ وزیر خارجه فرانسه تأکید کرده است که زمان مناسبی برای درس دادن به کشورهای خارجی نیست، ولی در عین حال پیشنهاد کرده است تونس می‌تواند از راه و روش‌های نیروهای امنیتی فرانسه درس بگیرد.

نحوه برخورد زین‌العابدین بن علی؛ رئیس جمهوری تونس با ناآرامی‌های کشورش به وضوح باعث نگرانی است؛ زیرا با آن که او با برکنار کردن وزیر کشور، ظاهراً می‌خواهد امتیازاتی به مردم معترض بدهد، اما از سوی دیگر، با شدت بیشتری به سرکوب این اعتراض‌ها می‌پردازد.

در حالی که دامنه اعتراض‌ها به پایتخت تونس کشیده شده است، این خطر پیش آمده است که خود رئیس‌جمهوری و نظام سیاسی حاکم او بیش از پیش هدف اعتراض مردمی قرار بگیرند. هنوز برای داوری در مورد وحدت سیاسی جنبش مخالف دولت تونس زود است. جنبشی که بسیاری از جنبه‌های آن به جنبش‌های اعتراضی نقاط دیگر شبیه است. یعنی نارضایتی جوانان، استفاده از اینترنت برای سازمان‌دهی اعتراض‌ها و بیان خواسته‌ها از طریق موسیقی رپ.

اما در بطن این اعتراض‌ها نگرانی‌های فراوانی از نظام سیاسی و اقتصادی نهفته است، مشکلاتی که بسیاری از مردم جهان عرب با آن دست به گریبان‌اند. از این روی، جای تعجب ندارد که جهان عرب در مقابل تحولات تونس نفس در سینه محبوس کرده و با نگرانی نظاره‌گر آن است.

استخراج اطلاعات متن اول

تاریخ: پنج‌شنبه ۱۳ ژانویه ۲۰۱۱، ۲۳ دی ۱۳۸۹

عنوان متن: پیامد اعتراض‌های خشونت‌بار در تونس

واژگان

مثبت: وحدت سیاسی، بهار جهان عرب، موج نارضایتی.

منفی: ناآرامی خشونت‌بار، نگرانی، بیم، آلوده کردن فضای سیاسی، ناخشنودی، سرکوب

اعتراض‌ها، خطر.

افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن

مثبت: مردم تونس و الجزایر.

منفی: دولت‌های عرب، کشورهای غربی، میشل الیو ماری، وزیر خارجه فرانسه، زین‌العابدین بن علی، نیروهای امنیتی فرانسه.

قطب‌بندی یا غیرسازی

ارزش‌های منتسب به «خود» (بی.بی.سی و معترضان تونس): مصلحت‌اندیش، سکولار بودن معترضان، آموزگار.

ارزش‌های منتسب به «دیگری» (کشورهای عربی و غربی): تزلزل و سستی کشورهای عرب، منفعت‌طلبی، شاگرد، تزویر و ریا، سرکوب، ترس.

ذکر شواهد و استناد در متن

جاناتان مارکوس؛ خبرنگار دیپلماتیک بی.بی.سی، تحلیلگران.

پیش‌فرض‌ها

- کشورهای عربی دارای ویژگی‌های مشترکی‌اند که موجب بروز اعتراضات شده است که این امر موجب تسری اعتراضات به کشورهای عربی خواهد شد.
- برکناری بن علی محتمل‌ترین خواسته معترضان خواهد بود.

دلالت‌های ضمنی متن

تلقین:

پاراگراف اول و دوم: کشورهای عرب منطقه به دلیل مشترکات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که دارند باید پذیرای تحولات باشند. تلقین نگرانی کشورهای غربی به دلیل در خطر بودن منافع خود در کشورهای عربی.

پاراگراف سوم: اشاره به استفاده نظامی و امنیتی علیه معترضین.

متن، فاقد تداعی است.

متن کوشیده است با بیان نکات مشترک کشورهای عربی این نکته که تحولات ممکن است دامنگیر کشورهای عربی شود را تلقین نماید. در ادامه، متن می‌کوشد به‌طور خیلی ظریف، استفاده از تجارب دیگر کشورها به‌خصوص فرانسه را برای تقابل با اعتراضات به‌عنوان الگو ارائه دهد و همچنین نوع برخورد بن‌علی با تحولات را موردنقد قرار دهد، به گونه‌ای که ممکن است خود بن‌علی و حکومت او را نیز موردتوجه گروه‌های معترض برای برکناری قرار دهد. متن می‌کوشد خواسته‌های جوانان را نهایتاً مربوط به تغییر و اصلاحات بداند؛ به همین دلیل می‌کوشد نسبت به نوع برخورد حکومت بن‌علی با مردم هشدار داده و به او توصیه کند تا در زمینه اصلاحات سریعتر وارد عمل شود و گرنه او و حکومتش در کانون خواسته‌های معترضین قرار خواهد گرفت. نوع نگاه متن به حوادث تونس در واقع نوعی نگاه پدران در جهت حل مشکلات با حفظ حکومت‌هاست؛ به همین دلیل در خطر بودن کشورهای عربی را هشدار داده و از برخورد حکومت بن‌علی با معترضین انتقاد کرده و در جایی دیگر، وحدت سیاسی جنبش مخالف دولت تونس را زیر سوال برده و نوعی امید را برای حکومت‌ها زنده نگه می‌دارد تا سریعاً دست به اصلاحات بزنند تا حوادث مزبور، منجر به انقلاب نگردد.

مؤلفه‌های اجماع و توافق

متن کوشیده است با بیان مشابهت‌هایی در بین کشورهای عربی، زنگ خطر را برای آنان به صدا درآورده و خطر بروز و تسری این اعتراض‌ها را در منطقه گوشزد کند و دولت‌های منطقه را به انجام اصلاحات ترغیب کند تا این اعتراض‌ها منجر به قیام و انقلاب نگردد. متن با به کار بردن استدلال‌هایی همچون: «نحوه برخورد زین‌العابدین بن‌علی با ناآرامی‌های کشورش، به‌وضوح باعث نگرانی است؛ زیرا با آن که او با برکنار کردن وزیر کشور ظاهراً می‌خواهد امتیازاتی به مردم معترض بدهد اما از سویی دیگر با شدت بیشتری به سرکوب این اعتراض‌ها می‌پردازد»، «اعتراض‌های مردم تونس و الجزایر را «سراغاز بهار جهان عرب» نام نهاده‌اند؛ زیرا به اعتقاد آنان موج نارضایتی مردم این کشورها، نظام‌هایی را در جهان عرب که سال‌های زیاد بر مسند قدرت تکیه زده‌اند، به خطر می‌اندازد»، «جنبشی که بسیاری از جنبه‌های آن به جنبش‌های اعتراضی نقاط

دیگر شبیه است» و «نگرانی‌های فراوانی از نظام سیاسی و اقتصادی نهفته است، مشکلاتی که بسیاری از مردم جهان عرب با آن دست به گریبان‌اند» مخاطبان را با این موضوع همراه و همدل سازد.

گزاره‌های اساسی متن

- نحوه برخورد زین‌العابدین بن‌علی؛ رئیس جمهوری تونس با ناآرامی‌های کشورش به‌وضوح باعث نگرانی است.
- کشورهای غربی هم از تحولات جاری در این کشورها ناخشنودند.
- ناآرامی در تونس و الجزایر باعث نگرانی بسیاری از دولت‌های عرب شده است.
- در بطن این اعتراض‌ها نگرانی‌های فراوانی از نظام سیاسی و اقتصادی نهفته است، مشکلاتی که بسیاری از مردم جهان عرب با آن دست به گریبان‌اند.

تحلیل اطلاعات متن‌ها و فرامتن آن در وب‌سایت‌های ایرنا و بی‌بی‌سی فارسی - تحولات کشور تونس:

بی‌بی‌سی فارسی در مورد اولین حرکت‌های اعتراضی شکل‌گرفته در جهان عرب و به‌خصوص در کشور تونس، مانند حاکمان سیاسی خود، در روز اول، سکوت رسانه‌ای محض اختیار کرد (تکنیک گفتمانی رسانه‌ای سکوت خبری). اما پس از گذشت چند روز بی‌بی‌سی فارسی به‌دلیل علاقه‌مندی افکار عمومی جهان و منطقه و برای حفظ اعتبار و ماهیت کارکرد رسانه‌ای و خبری خود، خبرهایی پراکنده از حوادث رخ‌داده ارائه داد (گفتمان تخفیف و بی‌ارزش کردن موضوع) که در آن تمام تلاش خود را به کار بسته تا این اعتراض‌ها را به دور از علایق انسانی و خواسته‌های مردم معترض، یک «اعتراض معمولی اصلاحی» نشان دهد (گفتمانی صلح). همچنان که در کنار این موضوع کاملاً مشخص بود که بی‌بی‌سی فارسی سعی دارد موج اعتراضی مردم را بی‌اهمیت جلوه دهد. این استراتژی خبری بی‌بی‌سی فارسی تا آنجا پیش رفته که این شبکه خبری، سعی کرده با برجسته کردن اخبار متداول و همیشگی خود مثلاً رویدادهای ایران و افغانستان در مقابل تحولات تونس، به نوعی آن را از لحاظ اهمیت خبری، بی‌اهمیت جلوه دهد.

(گفتمانی ترجیح). گویی آنها سعی داشتند فرصتی را مهیا کنند که شاید در خلأ شکل‌گرفته از عدم پوشش خبری، بن‌علی بتواند قیام را کنترل یا سرکوب کند.

با گذشت زمان و افزایش اعتراض‌ها، بی.بی.سی فارسی تنها به فاصله چند روز، تغییر تاکتیک داده و با حالتی که سعی داشت نشان دهد غرب، حامی حقوق بشر و دموکراسی است، شروع به حمایت از مردم کرده و در مقابل، دائماً در تلاش بود که بن‌علی را متقاعد به امتیازدهی به معترضان و انجام اصلاحات در اوضاع کشور کند. در این بین این رسانه سعی داشته خبرها را طوری پوشش دهد که گویی یک «گفتمان اصلاحی» بین مردم و بن‌علی برقرار شده است.

بی.بی.سی فارسی کوشیده با این استراتژی جدید، افکار عمومی مخاطبان خود را آماده پذیرش این گفتمان اصلاحی کند تا حداقل با خبرسازی‌های خود، روند حرکت خواسته‌های مردمی در تونس را به اصلاحات و ماندن بن‌علی مبدل سازد. اما پس از فراگیر شدن اعتراض‌ها در سراسر کشور تونس، بی.بی.سی فارسی با انعکاس اخبار برخوردهای امنیتی دولت تونس با معترضان، سعی کرد به نوعی مخاطبان خود را به این سمت هدایت کند که غرب حامی حقوق شهروندی، آزادی بیان و دموکراسی خواهی است (گفتمان همراهی با جمعیت پیروز). بی.بی.سی فارسی با این شیوه پوشش خبری خود تلاش کرد تا برای دولت‌های غربی و به‌خصوص انگلیس و آمریکا جایی را در آینده تونس باز کند. درنهایت، این رسانه انگلیسی با انگارسازی منفی از ایران و انعکاس اخباری متعدد درمورد واکنش مقام‌های ایرانی درمورد تحولات کشور تونس و ارتباط آنها با وقایع پس از انتخابات سال ۱۳۸۸ (گفتمان فرافکنی و انتقال) تلاش کرده در چهارچوب این تکنیک رسانه‌ای خود و در کنار موضوعات و اولویت‌های اصلی خبری و تبلیغی، از بحران‌های فراگیر در شمال آفریقا و منطقه خاورمیانه عربی، حوادث پیش‌آمده در روزهای پس از انتخابات ایران را نیز به همان گستردگی و با همان شیوه بازنمایی کند. بی.بی.سی فارسی از رهگذر این تکنیک گفتمانی، در پی مشابهت‌یابی و قرینه‌سازی از موج گسترده اعتراض‌ها و انقلاب‌های مردمی آغازشده در کشورهای عربی، در صحنه سیاسی و امنیتی ایران، برآن بوده تا به مخاطبان خود این‌گونه وانمود کند که ایران، یکی از هدف‌های بعدی این بحران‌ها به شمار می‌آید. این سایت از این طریق، هم مسیر خبری تحولات این کشور را عوض کرده و هم با نیم‌نگاهی به

ایران، کوشیده دوباره زمینه شکل‌گیری اعتراض‌هایی مشابه اعتراض‌های شکل‌گرفته در کشور تونس را زنده و جاری سازد.

بی.بی.سی فارسی این سیاست خود را تا جایی پیش می‌برد که از ایران به عنوان الگویی نامطلوب برای نمونه‌برداری دولتمردان آینده تونس یاد می‌کند و می‌کوشد تا در صورت اسلامی بودن آینده تونس، آن را با اسلامی همچون اسلام مدنظر کشور ترکیه، همسو، همراه و نزدیک سازد. بی.بی.سی فارسی با طرح این موضوع که راشد الغنوشی؛ رهبر جنبش نهضت اسلامی تونس هر گونه مقایسه میان خود و آیت‌الله خمینی (ره) بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران را رد کرده و بیان کرده که: «من خمینی نیستم»، می‌کوشد تفکرات الغنوشی را درباره اسلام‌گرایان تندرویی که هر گونه دموکراسی به روش غربی را نمی‌پذیرند و خواهان برپایی یک دولت اسلامی سنتی هستند، نشان دهد و این نکته را القا کند که: جنبش نهضت اسلامی تونس از این دیدگاه به دور است و چنین تفکری در آن وجود ندارد. بی.بی.سی فارسی از دولتمردان اسلام‌گرای ترکیه، دولتی تکنوکرات همراه با احترام به احکام اسلام و مخالف رویکردهای سلفی‌گری و وهاب‌گری سنی و همچنین مخالف سیاست‌های دوجانبه غرب و اسرائیل در منطقه نشان می‌دهد و سعی بر آن دارد که تفکرات راشد الغنوشی را به اسلام‌گرایان ترکیه نزدیک و مرتبط کند.

بنابراین باید گفت بی.بی.سی فارسی در بیان و انعکاس اخبار مربوط به کشور تونس، در یک «چهارچوب متناقض جنگ و صلح» رسانه‌ای، گفتمان‌های غالبی همچون مصلحت‌اندیشی و ترجیح (حفظ منافع)، متناقض (همراهی با جمعیت پیروز) و هشدار و آگاه‌سازی، تسری و مردم‌انگیزی، اسلام‌هراسی، شیعه‌هراسی و درنهایت، گفتمان گرایش به دموکراسی غربی را به کار گرفته است؛ گفتمان‌هایی که انگاره‌های غالبی مانند قدرت‌طلب و اعمال‌کننده سیاست‌های غلط (دولت تونس)، غیرقانونی و عدم مشروعیت مردمی (دولت تونس)، آینده نامعلوم (کشور و دولت جدید تونس)، مستبد و قدرت‌طلب (کشورهای عربی)، منفعت‌طلبی (کشورهای غربی)، اسلام تروریست و بنیادگرا، وحدت و اشتراک کشورهای اروپایی - عربی در مسائل بین‌المللی را در دل خود پرورانده‌اند.

خبرگزاری ایرنا در مسیر انعکاس تحولات مربوط به کشور تونس مسیری کاملاً متفاوت را پیموده است. این خبرگزاری با پوشش گسترده خبری خود از جنبه‌های مختلف اعتراض‌های شکل‌گرفته در این کشور، از اعتراض‌های کوچک و بزرگ، خودسوزی‌ها، تعداد کشته‌ها و زخمی‌ها از همان روزهای آغازین شکل‌گیری حوادث در تونس، از مطالبات مردمی این کشور حمایت کرده و بر لزوم تحقق این خواسته‌ها در فضایی به دور از خشونت تأکید می‌کند. ایرنا حرکت مردم تونس را طغیان علیه سیاست‌های ضداسلامی و غرب‌گرای دولت پیشین این کشور عنوان می‌کند و آن را «انتفاضه» مردم تونس می‌نامد (گفتمان فعال و حمایت از گروه‌های مردمی). خبرگزاری ایرنا برخلاف بی.بی.سی فارسی روند یکنواختی را در شیوه پوشش خبری خود از وقایع تونس ارائه داده است. خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی ایران پیوسته کوشیده مسائلی همچون حمایت از حرکت مردم تونس را در دستور کار خود قرار داده و با مرتبط دانستن ریشه این اعتراض‌ها در تبعیت از حاکمان سیاسی این کشور از غرب و به‌خصوص سیاست‌های آمریکایی (گفتمان غرب‌ستیزی) و دور شدن مردم تونس از ماهیت اسلامی خود، حرکت اعتراضی مردم تونس را سرآغاز شکل‌گیری یک حرکت اصیل اسلامی بداند که ریشه آن به انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ باز می‌گردد (گفتمان انقلاب اسلامی و اسلام‌خواهی). خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی ایران در یک چهارچوب رسانه‌ای حمایت، برخورد و مقاومت کوشیده پیوسته مردم تونس را در راه رسیدن به خواسته‌های خود تشویق کرده و این نکته را ترسیم کند که در این اعتراض‌ها، رویکرد ضدآمریکایی و غرب‌ستیزی وجود دارد و تظاهرکنندگان به دنبال خواسته‌های اسلامی هستند. ایرنا عمده غالب گفتمان‌های خود را معطوف به گفتمان حمایت از مردم و گفتمان انقلاب اسلامی (اسلام‌خواهی و بازگشت به اصل دینی خویش) ساخته و در این راه، انگاره‌های سرکوبگر، غیردموکراتیک و قدرت‌طلب (دولت تونس)، قربانی سیاست‌های غلط، آزادی‌خواه، اسلام‌خواه (مردم و معترضان تونسی)، حامی مردم مسلمان و بهترین الگوی مدیریت جامعه (ایران اسلامی و انقلاب اسلامی)، توطئه‌گر و اسلام‌هراس (کشورهای غربی)، ناگزیر از تغییر و فاقد مشروعیت (دول عربی) را شکل داده است.

در ادامه، جدول شماره یک به عنوان خلاصه تحلیل مقایسه‌ای مولفه‌های گفتمانی مدّ نظر ون دایک در خصوص متون انتخابی دو سایت بی‌بی‌سی فارسی و ایرنا در خصوص تحولات کشور تونس ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱- مقایسه سایت‌های بی‌بی‌سی فارسی و ایرنا از نظر کاربرد کارویژه‌های اصلی ون دایک در مورد کشور تونس

ایرنا	بی‌بی‌سی فارسی	سایت‌ها	
		کارویژه‌ها	
احترام به حق مردم برای اعتراض به وضع موجود، توقف سرکوب مردم، انقلاب مردم، دفاع از هویت اسلامی و الهام از ارزش‌های دینی، انقلاب اسلامی ایران و اسلامی بودن حرکت مردم تونس، آغاز یک روند پویا در جهان عرب، نقش پیش‌تاز جوانان،	توافق مسالمت‌آمیز بین دولت و مردم (در ابتدای اعتراض‌ها) ایجاد آینده‌ای دموکراتیک برای تونس (در پایان اعتراض‌ها)؛ به‌کارگیری رویکردی که می‌کوشد اسلام دموکرات و لیبرال را جایگزین اسلام اصیل نماید و مسیر خواسته‌های مردم را به سمت تشکیل دولتی لیبرال دموکرات سوق دهد.	مثبت	نظام و ازگانی
		منفی	
سرکوب تظاهرات و هدف قرار دادن شهروندان، اسلام‌هراسی، به انحراف کشاندن قیام‌های مردمی، تفکرات لیبرالیستی غرب، وابستگی به غرب	برخورد نامناسب دولت با معترضان، سانسور رسانه‌ها، خطر رشد موج اسلام‌گرایی	مثبت	افراد و نهادها
مردم تونس، دولت انتقالی تونس، دولت ترکیه، دولت انگلستان	مردم تونس، آیت‌الله خمینی، بن‌لادن	منفی	
مردم تونس، ایران، علما و متفکران عقلگرا و دین‌محور، مردم کشورهای عربی، اخوان‌المسلمین،	دولت تونس، غرب، نظام‌های فکری غرب، گروه‌های سلفی، نظام‌های عربی- غربی	استناد و ذکر شواهد	
شبکه تلویزیونی یورونیوز، شخصیت‌های تونس، مردم معترض تونس، تحلیلگران و کارشناسان مسائل سیاسی، رویدادهای اخیر تونس، خبرگزاری، انجام اصلاحات توسط پادشاه اردن و یمن، خبرگزاری فرانسه، تحلیلگران منطقه‌ای و سفرهای مکرر مسئولان ارشد دولت اوپاما	خبرنگار دیپلماتیک بی‌بی‌سی، تحلیلگران، مؤلفه‌های مشترک در بسیاری از کشورهای عربی، اظهارات باراک اوپاما و هیلاری کلinton، نهادهای مالی بین‌المللی، خبرگزاری آسوشیتدپرس، بعضی از گروه‌های فمینیست، براساس گزارش‌ها، توئیتر و سایت وزارت امور خارجه بریتانیا		

<p>قطب بندی یا غیرسازی</p>	<p>خود</p>	<p>مصلحت‌اندیش، واقع‌نگر، مخالف اسلام سیاسی، معتقد به آزادی‌های دمکراتیک، حامی آزادی اندیشه، حامی دموکراسی و اصلاحات</p>	<p>آزادی‌خواه، خواستار اصلاحات، اسلام‌خواه، معتقد به تفکرات دینی و اسلامی، خواسته‌های مشترک ملت عرب، حمایت جوانان و روشنفکران از اعتراض‌ها، مخالف دموکراسی آمریکایی</p>
<p>پیش فرض‌ها</p>	<p>دیگری</p>	<p>منفعت‌طلب، ریاکار، سرکوب‌گر، ترسو، دیکتاتور، قدرت‌طلب، تروریست</p>	<p>سرکوبگر، توطئه‌گر، مخالف با اسلام و خواسته‌های مردمی، قدرت‌طلب، مخالف با دموکراسی و آزادی‌خواهی، نداشتن مشروعیت مردمی، نادیده گرفتن حقوق مردم، منحرف‌کننده انقلاب</p>
<p>دلالت‌های ضمنی</p>	<p>تلقین</p>	<p>نگرانی کشورهای غربی از منافع خود، استفاده نظامی و امنیتی علیه معترضان، حل مشکلات در عین حفظ حکومت، ناکامی جنبش سبز در ایران و ترغیب دوباره آنان، نزدیکی تفکران راشد غنوشی به سیاست‌های لیبرال دموکرات، منفی بودن الگوهای اسلامی، حامی تحقق دموکراسی از سوی دولت بریتانیا</p>	<p>ادامه داشتن اعتراض‌ها، ناکارآمد بودن وعده‌های دولت، اسلامی بودن انقلاب مردم تونس، سرایت حتمی خیزش‌های مردمی به دیگر دول عربی، مخالفت مردمی تونس از حمایت آمریکا، آمریکا و غرب در پی به انحراف کشاندن قیام‌های مردمی‌اند.</p>
<p>تداعی</p>	<p>توصیه استفاده از تجارب دیگر کشورها به‌خصوص فرانسه برای مقابله با اعتراضات و حوادث پس از انتخابات سال ۱۳۸۸ ایران</p>	<p>با اشاره به وعده و وعیدهای گذشته دولت تونس و بن‌علی، نقش محوری و مؤثر امام خمینی (ره) در فرایند انقلاب اسلامی ایران و تأثیرگذاری بر روند فکری اعتراض‌های امروزی منطقه، حکومت محمدرضا شاه پهلوی، نمونه دولت بختیار و حکومت صدام حسین</p>	<p>بی‌اعتمادی مردم تونس به حکومت، بی‌فایده بودن هرگونه اقدام دولت بن‌علی و درنهایت، همراه بودن با سقوط، خواهان تغییرات بودن مردم تونس، عدم مشروعیت دولت تونس در بین مردم و جوامع بین‌المللی، انقلاب اسلامی ایران منشأ اعتراض‌های جوامع عربی، تفاوت اسلام واقعی با اسلام گروه‌های تندرو و رادیکال، عدم علاقه مردم تونس به سیاست‌های غربی - آمریکایی</p>

<p>بی‌اعتمادی مردم به دولت و افزایش دامنه نآرامی‌ها و تسری به نقاط دیگر کشور تونس، جدایی دولت تونس از مردم خود، غرب پیوسته در تلاش برای به انحراف کشاندن انقلاب آنان از مسیر اسلامی و بردن به سمت لائیسیته شدن و تفکرات لیبرالیستی است و لذا انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان الگوی انقلاب‌های منطقه می‌تواند عامل مهمی برای حفظ و تداوم انقلاب کرامت باشد، جنبش‌های اعتراض‌آمیز در تونس و مصر دیر یا زود به دیگر کشورهای عربی سرایت می‌کند و راه‌گیزی از این امر وجود ندارد.</p>	<p>حتمی بودن تسری اعتراض‌ها به دیگر کشورهای عرب منطقه و ایران، دموکراتیک بودن آینده تونس و نامطلوب بودن الگوی جمهوری اسلامی، حمایت بریتانیا از تحقق دموکراسی در تونس</p>	<p>مولفه‌های اجماع و توافق</p>
---	--	--------------------------------

تحلیل تحولات کشور مصر

بعد از اتفاقاتی که در کشور تونس منجر به فرار بن‌علی به عربستان شد، این بار نوبت به مردم سرزمین مصر رسید تا اعتراض‌های خود را شروع کرده و مطالبات خود را مطرح کنند. در آغاز این اعتراض‌ها، رسانه‌های جهان پس از مشاهده تجربه کشور تونس، در امر اطلاع‌رسانی خود تجدیدنظر کرده و برای انجام رسالت رسانه‌ای خود، به پوشش خبری وقایع رخ داده پرداختند. بی.بی.سی فارسی با بی‌توجهی به ریشه مطالبات مردمی در مصر، خود را به مسائل دیگری مشغول کرده که از این میان، می‌توان به موضوع اسرائیل اشاره کرد. بی.بی.سی فارسی در واقع در پوشش خبری خود از وقایع کشور مصر همان شیوه‌ای را دنبال کرد که در مورد نحوه انعکاس اخبار مربوط به کشور تونس به‌کار برده بود. اما این بار با توجه به موقعیت خاص کشور مصر به‌عنوان بزرگترین کشور عربی به‌لحاظ موقعیت‌های مهم و حساس سوق‌الجیشی، سیاسی، اقتصادی و روابط خاص خود با اسرائیل، نحوه پوشش مربوط به حوادث مصر متفاوت‌تر بود. علاوه بر این که در مورد مصر هم در ابتدای کار، تاکتیک سکوت خبری به کار گرفته شد، بی.بی.سی فارسی سعی کرده از معترضان، چهره دیگری ارائه دهد و اقدام آنان را غیراصولی و

به‌دور از اصول اولیه دموکراسی بداند (گفتمان کوچک‌سازی و نام‌گذاری). دلیل این کار، واضح است؛ بی.بی.سی فارسی نمی‌خواسته مبارک را که رئیس‌جمهوری همسو با آنها بوده، از دست بدهد، از سوی دیگر، این رسانه به‌خوبی می‌دانسته که با دگرگون کردن ماهیت واقعی معترضان و خواسته‌ها و مطالبات آنان در بخش‌های مختلف خبری خود، زمینه را برای سرکوب بیشتر آنان در ذهن مخاطبان خود فراهم می‌کند (گفتمان متناقض، بی‌طرفی در کنار حمایت). پس از آن که گفتمان‌سازی اول بی.بی.سی فارسی به‌همراه تکنیک سکوت خبری درمورد انعکاس اخبار بی‌نتیجه ماند و روند اعتراض‌ها و خواسته‌های مردم مصر رنگ و بویی انقلابی به خود گرفت، دومین راهکار رسانه‌ای بی.بی.سی فارسی جلوه‌گر شد. این سایت در این مرحله سعی کرده مثل همیشه جایی برای منافع غربی-عربی و آمریکایی در آینده مصر دست و پا کند و با حمایت ظاهری از مردم معترض به نوعی چهره‌آزادی‌خواه، دموکراسی‌طلب و حامی حقوق بشر به خود بگیرد.

تخریب چهره گروه‌های اسلامی بین‌المللی و داخلی مصر به‌دلیل موقعیت خاص کشور مصر و منافع استراتژیکی که این کشور برای کشورهای غربی و آمریکا داشته، مهمترین گفتمان در دستور کار قرار گرفته بی.بی.سی فارسی بعد از مسجّل شدن انقلاب و تغییرات اساسی در مصر بود. بعد از گذشت تقریباً یک ماه از آغاز تحولات مصر و بررسی نحوه پوشش خبری در شبکه بی.بی.سی فارسی می‌توان به نکات قابل‌توجهی درباره مواضع این شبکه در قبال این تحولات پی برد که بی‌شک یکی از مهمترین آنها سیاست‌های این سایت در قبال قدرت گرفتن اخوان‌المسلمین در مصر است؛ سیاست‌هایی که نشان‌دهنده نگرانی شدید طراحان آن از جانشینی اخوان‌المسلمین به‌جای حکومت مبارک است. بی.بی.سی فارسی تلاش کرده تا اخوان‌المسلمین را یک تهدید معرفی کند و این گروه سیاسی را از چرخه سیاسی مصر حذف کرده و چهره این گروه را سیاه‌نمایی کند (ایران‌هراسی و اسلام‌هراسی). این رسانه انگلیسی با پی بردن به این مسئله که تغییری در مصر روی خواهد داد، تمام تلاش خود را کرد تا بتواند این وقایع را به نفع سیاست‌های موردنظر خود مدیریت کند. برای بی.بی.سی فارسی مسئله مهم در این تغییر، تأثیرها و پیامدهای گسترده این تغییرات بر سرنوشت اسرائیل، فلسطینی‌ها و منافع غرب در خاورمیانه است.

بی.بی.سی فارسی در متون خبری خود در مورد تحولات کشور مصر از گفتمان‌هایی همچون متناقض (بی‌طرفی در کنار حمایت)، اسلام‌هراسی، ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی، تنش‌زایی و مردم‌انگیزی علیه ایران، ارباب و هدایت افکار (گروه‌های افراطی) و آزادی‌خواهی (آمریکا و غرب) استفاده کرده است. بی.بی.سی فارسی انگاره‌های اغتشاشگر و معترض (مخالفان دولت)، قاطع و به‌حق (مأموران دولتی)، اغتشاش‌گرایانه و بحران‌آفرین، مداخله‌گر، تهدید منطقه‌ای (ایران)، بحران‌آفرین و تهدیدکنندگی (اخوان‌المسلمین)، ریاکار و بحران‌زا (رهبر و دولت ایران)، صلح‌جو، انسان‌دوست و آزادی‌خواه (کشورهای غربی)، میهن‌پرستی و قهرمان‌سالاری (مردم مصر) و باعث و بانی ناامنی و اغتشاش، توطئه‌گر، فرصت‌طلب و خطرناک (ایران و اسلام‌گرایان) را در متون خود ایجاد کرده است.

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران از همان ابتدای شکل‌گیری اعتراض‌ها در کشور مصر با تهیه خبر، گزارش و تحلیل‌های متنوع خبری سعی کرده تا حدّ امکان با تحولات این کشور و مردم معترض همراهی کند. ایرنا از طریق دیپلماسی رسانه‌ای خود تلاش کرده سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال انقلاب‌های منطقه را در قالب مفهوم «بیداری اسلامی» منعکس کند. این خبرگزاری با مقایسه انقلاب ملت مصر با انقلاب اسلامی در ایران، انقلاب اسلامی ایران را الگوی تمام ملت‌ها برای هرگونه اقدام ضدّ رژیم‌های خودکامه و دست‌نشانده دانسته است. خبرگزاری ایرنا، از تحولات اخیر در مصر به‌شدت استقبال کرده و سقوط نظام در مصر را یکی از دستاوردهای انقلاب ایران برشمرده و آن را زمینه‌ساز شکل‌گیری خاورمیانه اسلامی دانسته است. ایرنا جریان‌ها و خیزش‌های به‌وجودآمده در مصر را برخاسته از عملکردهای ضدّ دینی و ضدّ اسلامی حکام آنها قلمداد کرده و آن را نتیجه سیاست‌های دین‌زدایی رژیم‌های وابسته و خودکامه به غرب می‌داند. خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر سیاست‌های کشور متبوع خود مبنی بر این مسئله که مصر برحسب حساسیت سیاسی و ژئوپلیتیک در منطقه آفریقا، خاورمیانه و جهان عرب و اسلام از اهمیت خاص و راهبردی برای آمریکا و متحدانش از یک‌سو و ایران و هم‌پیمانانش از سویی دیگر، برخوردار است، با پوشش رسانه‌ای خود کوشیده آینده مصر را از سلطه آمریکا و غرب خارج کرده و پیوستن آن به خواست‌های مردم

منطقه و شکل‌گیری جریان‌های اسلام‌گرا را محقق سازد. این خبرگزاری کوشیده از این طریق، سیاست‌های آمریکا در قبال منطقه و اسرائیل را با یک چالش بزرگ روبرو سازد. این امر نتیجه مطلوبی جز از بین رفتن روابط مصر با اسرائیل و در نتیجه، از بین رفتن فشارهای تحمیل‌شده به گروه‌های مقاومت در فلسطین و لبنان نخواهد داشت که خود جزء سیاست‌های مهم و برجسته جمهوری اسلامی ایران در عرصه سیاست خارجی است.

نظام گفتمانی حاکم بر متن‌های بررسی‌شده سایت خبرگزاری ایرنا حاکی از آن است که این رسانه با استفاده از امکانات و تکنیک‌های رسانه‌ای گزیده خود، در راستای پیاده کردن خواست سیاستمداران و تصمیم‌گیران مملکتی و رسانه‌ای خود بوده و اهدافی همچون همراهی با خواسته‌های مردمی، شرح و بسط بیداری اسلامی در منطقه و نشان دادن سیاست‌های غرب و سردمداران آن یعنی آمریکا را دنبال کرده است. ایرنا در کنار توجه به خواسته‌ها و تمایلات مردم معترض مصری در تلاش بوده در قبال «گفتمان تقابلی» رسانه‌های بیگانه به‌خصوص بی.بی.سی فارسی (که از فرصت استفاده کرده و در صدد فرافکنی و ربط دادن این حوادث به فضای ایران برآمده‌اند) موضع مناسبی اتخاذ کرده و از نقش محوری ایران به‌عنوان مهم‌ترین مشکل نظام سلطه در استیلا بر منطقه خاورمیانه دفاع کرده است. خبرگزاری ایرنا گفتمانی جدید در فضای جهانی ایجاد کرده و ایران و انقلاب اسلامی ایران را سرآغاز این بیداری قرار داده است. نظام سلطه با شکل‌گیری این گفتمان جدید در پی آن است تا با به‌کارگیری ابزارهای رسانه‌ای و سیاسی، گفتمان ضعیف‌شده سلطه را بازیابی کند. از این رو، ایدئولوژی رسانه‌ای سایت ایرنا در متون خبری بررسی‌شده را می‌توان تشویق و همراهی با خواست مردم مصر و جلوگیری از تضعیف و تخریب چهره ایران دانست. بر این اساس، گفتمان رسانه‌ای متون بررسی‌شده این سایت، با توجه به استفاده از گفتمان‌های ایجادشده و انگاره‌سازی‌های صورت‌گرفته، گفتمان نبرد رسانه‌ای و گفتمان حمایت در کنار تقابل بوده است. در مجموع، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران کوشیده در رابطه با تحولات کشور مصر از گفتمان‌های غالبی همچون غرب‌ستیزی و مخالفت با آمریکا، اسرائیل‌ستیزی، تغییر، مصلحت‌خواهی، روی‌گردانی از غرب و نزدیکی به ایران استفاده کرده و عمده انگاره‌های ساخته‌شده خود را متوجه این موارد سازد: مردم‌فریب و سیاست بر مبنای منفعت

(غرب و آمریکا)، منزوی، در خطر بودن موجودیت اسرائیل و سردرگم و نگران (اسرائیل)، حقیقت‌یاب و عدالت‌طلب، اسلام‌گرا، مستقل و میانجیگر (دولت جدید مصر)، سرکوبگر، مخالف آزادی، دموکراسی و توطئه‌گر (دولت مصر) و تأثیرگذار در منطقه (ایران).

تحلیل تحولات کشور لیبی

تحولات لیبی متعاقب خیزش‌های اخیر مردمی در شمال آفریقا و خاورمیانه و به دنبال آن اقدام سازمان ملل متحد در تصویب قطعنامه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۳ که حملات گسترده هوایی و موشکی دولت‌های غربی و ناتو علیه ارتش لیبی را به همراه داشته، به دلیل طولانی شدن اعتراض‌ها و شکل‌گیری درگیری‌های گسترده در کشور با پوشش‌های خبری متنوعی همراه بود. بی.بی.سی فارسی نیز مانند بسیاری از رسانه‌های دیگر و با توجه به سیاست‌های خاص منطقه‌ای دولت انگلیس، به شیوه خاصی با موضوع تحولات لیبی برخورد کرده است. از آن جا که عمده تحولات صورت‌گرفته در لیبی در این برهه زمانی که تحقیق حاضر در حال انجام است، بیشتر معطوف به درگیری‌های دو گروه نیروهای معترض و نیروهای طرفدار معمر قذافی بوده، می‌توان گفتمان رسانه‌ای بی.بی.سی فارسی را معطوف به حمایت یا عدم حمایت از یکی از طرفین درگیر دانست که پیوسته در حال تغییر بوده است. سیاست بی.بی.سی فارسی تفکیک حرکت اعتراضی شکل‌گرفته در لیبی به عمدتاً دو دسته یا جناح است که گاهی با حضور مردم معرفی شده و گاهی با این عنوان که افراد مزدور، مسلح و شورشی هدایت این اعتراض‌ها را بر عهده دارند. این رسانه با توجه به مصالح سیاسی و رسانه‌ای خود، جهت‌گیری و طرفداری از هر یک از گروه‌ها را به‌گونه‌ای ظریف تغییر داده و خود را به یکی از این دو طیف نزدیک می‌کند.

از آن جا که در طی این چند ماه درگیری در لیبی شهرهای متعددی از سوی طرف‌های درگیر تصرف و بازپس‌گیری شده‌اند، سیاست بی.بی.سی فارسی نیز همراه آن تغییر کرده است. در ابتدای امر، وقتی مردم معترض دست به اعتراض و راهپیمایی می‌زنند، حرکت و قیام‌شان از سوی این رسانه، مردمی معرفی می‌شود. اما با گسترش اعتراض‌ها و شکل‌گیری برخوردهای نظامی و تصرف شهرهای نفتی‌ای همچون «رأس لانوف» که دارای شرایط خاص اقتصادی و برخوردار از منابع نفتی است، این بار، شورشی و افراد مخالف مسلح نامیده می‌شوند. وقتی نیروهای طرفدار

معمّر قذافی آنها را عقب می‌رانند، شورشیان را موجب به خطر انداختن امنیت و آرامش مردم لیبی دانسته و در نگاهی کلی، حساب آنها را از مردم عادی جدا می‌کند. هنگامی که درگیری‌ها گره می‌خورد، بی.بی.سی فارسی قیام‌کنندگان لیبیایی را فاقد صلاحیت و کفایت لازم برای رهبری جامعه نشان می‌دهد که خود این امر موجبات ورود نیروهای ناتو به خاک لیبی را فراهم آورده و منطقه پرواز ممنوع را بر فراز آسمان لیبی ایجاد کرد. در واقع، بی.بی.سی فارسی مأمور شده افکار عمومی در لیبی را به این مسئله قانع کند که دولت انگلیس مخالف قذافی و حامی مردم لیبی است تا از این طریق، منافع سیاسی و اقتصادی این کشور - به‌ویژه در حوزه نفت - به خطر نیفتد. بی.بی.سی فارسی در پوشش خبری خود نه اشاره چندانی به خواسته‌ها و مطالبات مردمی دارد و نه آنها را به چهارچوب‌های ارزشی و فکری‌ای همچون: بیداری اسلامی و لیبرال دموکراسی ربط می‌دهد که دلیل این امر می‌تواند تبدیل سریع اعتراض‌ها و راهپیمایی‌های خیابانی به درگیری نظامی باشد. این رسانه با انتشار اخباری با محتوای پیروزی‌ها و شکست‌های طرف‌های درگیر، نكوهش عملکرد دولت قذافی و همین‌طور سلب آرامش عمومی توسط شورشیان در لیبی با توجه به منابع نفتی و سیاست‌های خارجی دولت‌های متبوع خود، از گفتمان‌هایی عمدتاً «متناقض» در برهه‌های گوناگون زمانی استفاده کرده است. این رسانه با به‌کار بردن گفتمان‌هایی نظیر «حمایت از گروه‌های مردمی» و گفتمان «معترضان؛ عاملان سلب آرامش لیبی»، در نهایت، با هدف پذیرش ایده مداخله نظامی غرب توسط مردم لیبی، تلاش می‌کند با اتخاذ شکلی از دیپلماسی رسانه‌ای مثبت، اعمال نیروهای نظامی غرب را توجیه و مشروعیت‌بخشی کند. بی.بی.سی فارسی در پوشش خبری خود از وقایع لیبی از انگاره‌هایی نظیر قدرتمندتر، سرکوبگران بی‌رحم و فاقد مشروعیت، حافظ قدرت تحت هر شرایط (دولت لیبی)، ناراضی و معترض به وضع موجود (مردم لیبی) و در نهایت آشوب‌طلب، اغتشاش‌آفرین و عدم پایگاه مردمی (معترضان لیبیایی) استفاده کرده است.

خبرگزاری ایرنا در نگاهی کاملاً متفاوت به اعتراض‌ها و درگیری‌های نظامی در لیبی، باز هم از همان ابتدا کوشیده است ضمن حمایت از خواسته‌های مردمی در این کشور و نكوهش برخورد خصمانه دولت سرهنگ قذافی با مردم کشورش، محور گفتمانی خود را بیشتر بر تأثیر

غرب و آمریکا در معادلات لیبی، اسلامی بودن خواسته‌ها و ماهیت حرکت مردم لیبی، دلایل پشت پرده غرب از دخالت نظامی در لیبی معطوف سازد. ایرنا در مورد تحولات کشور لیبی بیشتر سعی کرده با تکیه بر گفتمان «منفعت‌طلبی غرب و غرب‌ستیزی»، از انحراف مسیر خواسته‌های مردمی جلوگیری به عمل آورد.

این خبرگزاری در گفتمان ضد‌استکباری و غرب‌ستیزی خود کوشیده با پوشش خبری خود، نوعی جریان‌سازی خبری و بازنمایی تصویر منفی از نیروهای غربی را ارائه کند و درخصوص اعمال منطقه پرواز ممنوع می‌کوشد آن را به دلایل پشت‌پرده کشورهای غربی ربط داده و در صورت صدمه دیدن غیرنظامیان، با این طرح به مخالفت بپردازد. خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی ایران برخلاف بی.بی.سی فارسی بیش از آن که به موضوع نبرد در لیبی بپردازد، به دنبال نقد عملکرد آمریکا و کشورهای شرکت‌کننده در حمله به لیبی است. به‌طور کلی، خبرگزاری ایرنا در ارتباط با تحولات کشور لیبی، چنین گفتمان‌های غالبی را در متون خود به‌کار برده است: «گفتمان وابستگی دوجانبه و منافع؛ شرط رابطه» درخصوص غرب و لیبی، اسلام‌خواهی و غرب‌گریزی، ریاکاری و تعقیب معیارهای دوگانه و آزادی‌خواهی استفاده کرده و برای این منظور، انگاره‌های اسلام‌خواه، آزادی‌خواه، دموکراسی‌طلب، منصف و مردمی (مخالفان دولت لیبی)، غیرانسانی، عدم مشروعیت در بین مردم و جامعه بین‌المللی و سرکوب‌گر (دولت لیبی)، منفعت‌طلبی و جنگ‌طلبی، مخالف منافع ملی دولت‌ها و بحران‌آفرین (دولت‌های غربی).

تحلیل تحولات کشور بحرین

با گسترش دامنه اعتراض‌های منطقه‌ای به بحرین، بررسی نوع پوشش خبری بی.بی.سی فارسی در مورد تحولات این کشور حاکی از آن است که نحوه انعکاس این رسانه خبری کاملاً با پوشش تحولات دیگر کشورها متفاوت بوده است، به گونه‌ای که بی.بی.سی فارسی از همان جرقه‌های ابتدایی در بحرین این اعتراض‌ها را در واقع نوعی اغتشاش نشان داده و کوشیده آن را نشأت‌گرفته از دخالت‌های یک عامل خارجی (یعنی کشور ایران) نشان دهد (گفتمان فرافکنانه و متقابلانه). این تکنیک خبری بی.بی.سی فارسی در حالی به کار گرفته شد که خبرهایی از سرکوب

مردم بحرین، آمار کشته‌ها و مجروحان و به‌طور کلی، اقدام‌های امنیتی دستگاه دولتی بحرین در انعکاس تحولات بحرین جایگاهی پیدا نکرده است (گفتمان سکوت). نکته بارز و مهمی که بی.بی.سی فارسی در مورد تحولات بحرین به آن پرداخته، مقابله با نقش انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی در تحولات منطقه است. در این میان، تکرار انقلاب اسلامی و تشکیل حکومت دینی به لحاظ تجربه انقلاب اسلامی ایران، تهدید بزرگی است که بیش از هر چیزی موجودیت رژیم صهیونیستی و هم‌پیمانانش را تهدید می‌کند؛ لذا تلاش برای جلوگیری از وقوع این انقلاب در کشورهای منطقه به‌خصوص بحرین که اکثریت جمعیت آن به لحاظ فکری به اندیشه‌های انقلاب اسلامی ایران نزدیک‌اند و همچنین به لحاظ جغرافیایی جایگاهی حساس در خلیج فارس دارد، باعث شده تا مأموریت اصلی بی.بی.سی فارسی تلاش برای کم‌رنگ کردن نقش انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی در تحولات منطقه باشد.

به‌طور کلی، بی.بی.سی فارسی نسبت به اخبار و رویدادهای بحرین که ادامه تحولات آن می‌تواند به انقلابی اسلامی یا نزدیک به آن مبدل شود، تاکتیک رسانه‌ای سانسور را در پیش گرفته و با گفتمانی بحران‌ساز و تقابلی و در یک چهارچوب آشکار ایران‌هراسی، طی اقدامی کاملاً هدفمند با برجسته‌سازی نقش دولت ایران در راه‌اندازی اعتراض‌های بحرین، سعی دارد به جایگاه انقلاب اسلامی ایران خدشه وارد کند؛ لذا متهم کردن ایران و برجسته‌سازی دخالت ایران در امور بحرین با هدف ارائه تصویری نامناسب از جمهوری اسلامی ایران، راهبردی است که از سوی بی.بی.سی فارسی دنبال شده است. این رسانه فارسی‌زبان در پوشش خبری خود از گفتمان‌هایی مانند آشوب‌سازی و توطئه‌چینی در کنار ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی، حامی صلح‌طلبی در عین منفعت‌طلبی، هشدار و توطئه استفاده کرده و طی آن، چنین انگاره‌هایی را به وجود آورده است: توطئه‌گر، آشوب‌طلب، اغتشاش‌گر و خواهان جنگ فرقه‌ای (ایران)، خودخواه، منفعت‌طلب و فرقه‌پرست (ایران و عربستان)، اصلاح‌طلب و همراه با خواسته‌های مردم (دولت بحرین)، حامی دموکراسی و آزادی (دولت آمریکا)، جاسوس، اغتشاش‌گر و بحران‌آفرین (ایران و معترضان شیعی بحرین)، تأمین‌کننده صلح، آرامش و امنیت (اعضای شورای همکاری خلیج فارس) و قربانی (رهبران بحرین).

نوع خاص پوشش خبری بی.بی.سی فارسی از تحولات کشور بحرین موجب شد خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی ایران؛ ایرنا، بکوشد طی یک گفتمان فعال سلب اتهام و شفاف‌سازی، اتهام‌های وارد شده به دولت ایران مبنی بر دست داشتن در شکل‌گیری و ادامهٔ اعتراض‌ها در کشور بحرین را رد کند. ایرنا در این بین با محور قرار دادن این مطلب که «مردم بحرین به گونه‌ای دموکراتیک و مسالمت‌آمیز خواستار کسب حقوق شهروندی، مشروع و مدنی خود هستند و این در حالی است که ائتلافی متحد از نیروهای نظامی امارات، عربستان و دولت بحرین، پس از کسب حمایت آمریکا، آنها را مورد حملات سرکوبگرانهٔ شدید قرار می‌دهند» کوشیده گفتمان اصلی خود را بیان کرده و در مقابل تکنیک‌های رسانه‌ای بی.بی.سی فارسی متقابلاً واکنش نشان دهد.

خبرگزاری ایرنا با اشاره به برخوردهای سرکوبگرانهٔ دولت بحرین و اعلان و انتشار اخبار مربوط به کشته‌ها و زخمی‌ها در این کشور، موضع‌گیری‌های متناقض جامعهٔ بین‌المللی در خصوص تحولات کشورهای عربی نسبت به یکدیگر، تأکید بر همه‌جانبه بودن مردم بحرین در اعتراض‌های شکل گرفته و عدم جدایی بین شیعه و سنی، مقابله مستقیم با پروژه اسلام‌هراسی، ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی و نکوهش ورود نیروهای خارجی با اجازهٔ آمریکا به خاک کشور بحرین، در پوشش خبری خود از وقایع بحرین، کوشیده از چنین گفتمان‌های غالبی استفاده کند: سکوت رسانه‌ای و بحران‌آفرینی (کشورهای غربی)، اصلاح‌طلبی و دموکراسی‌خواهی (مخالفان بحرینی)، آمریکا‌ستیزی، رفع اتهام و شفاف‌سازی، غرب‌گرایی و مردم‌ستیزی (دولت بحرین، شورای همکاری خلیج فارس). این خبرگزاری در ضمن، انگاره‌های مستبد، سرکوبگر، وعده‌دهنده، خودفروخته و وابسته (حاکمان بحرینی)، قربانی تبعیض، آزادی‌خواه و مصمم (مردم بحرین و معترضان بحرینی)، منفعت‌طلب، ریاکار، متناقض و همراه برای سرکوب (کشورهای غربی)، بحران‌آفرین و تنش‌زا (آمریکا)، سرکوب‌گر، مخالف آزادی و دموکراسی، منفعت‌طلب و تنش‌زا (آمریکا و عربستان)، بی‌طرف (ایران) و سرکوب‌گر، سرسپردگی، خودفروختگی، وابستگی، منفعت‌طلبی و تلاشگر برای ترویج ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی (حکام عرب منطقه) را بیان کرده است.

استخراج مقوله‌های گفتمانی مربوط به متن‌های دو سایت بی.بی.سی فارسی و خبرگزاری ایرنا گویای آن است که متن‌های هر دو سایت از لحاظ سبک واژگانی، افراد و نهادهای مطرح‌شده در متن، غیرسازی، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها، مؤلفه‌های اجماع و توافق و گزاره‌های اساسی در ابتدا، میانه و انتهای وقایع و حوادث رخ داده در این چهار کشور عربی با هم اختلاف‌های بسیار و شباهت‌هایی اندک دارند. این امر گویای متفاوت بودن موضع‌گیری این دو رسانه در قبال پوشش خبری تحولات و وقایع این چهار کشور عربی است. به‌طور کلی، باید گفت سایت بی.بی.سی فارسی در ابتدای امر و در آغاز شکل‌گیری اعتراض‌ها سعی داشته تا ابتدا با سکوت رسانه‌ای و پوشش ضعیف اخبار، از انعکاس واقعی اتفاقات بپرهیزد. اما رفته‌رفته با افزایش اعتراض‌ها می‌کوشد با نوع خاصی از انعکاس اخبار، بتواند به شیوه‌ای مسالمت‌آمیز و برای حفظ منافع مختلف و متقابل کشورهای اروپایی و کشورهای موردنظر، معترضان را از مسیر اصلی خواسته‌های خود منحرف کند. در ادامه نیز با گسترش اعتراض‌ها تلاش کرده به دولت‌ها بفهماند که بایستی برای فرار از سقوط و سرنگونی اقدام به دادن امتیازاتی به مردم کرده و حتی با آنان پای میز مذاکره بنشینند. درنهایت، وقتی دولت‌ها و حاکمان مجبور به سقوط می‌شوند، بی.بی.سی فارسی کاملاً به سمت مردم بازگشته و با حمایت از آنان، به‌طور بسیار ظریف سعی دارد مسیر خواسته‌های مردمی را عوض کرده و مطالبات موردنظر مردمی را به سمت حکومتی متمایل به غرب سوق دهد. بی.بی.سی فارسی می‌کوشد از این طریق منافع کشورهای غربی را در آینده دولت‌های عربی و حتی دولت‌های اسلامی آینده جهان عرب حفظ کرده و نوع و شیوه حکومتی آنان را به شیوه حکومتی کشورهای غربی (لیبرال) نزدیک کند. درمورد خبرگزاری ایرنا باید گفت این خبرگزاری با توجه به ماهیت اسلامی و دینی حاکم بر عقاید و شیوه حکومت مرکزی که با ماهیت دینی مردم این چهار کشور یکسان و متشابه است، از همان ابتدای امر، اقدام به حمایت مستقیم و واضح از اعتراض‌های مردمی و خواسته‌های آنان کرده و به‌طور مداوم و پیوسته به حمایت از اعتراض‌های مردمی می‌پردازد.

نتیجه‌گیری

درخصوص نحوه انعکاس اخبار تحولات چهار کشور عربی موردنظر این تحقیق، به‌طور خلاصه به اصلی‌ترین چهارچوب‌های ساخته‌شده توسط دو سایت فارسی‌زبان بی.بی.سی فارسی و ایرنا که در آن، گفتمان‌ها و انگاره‌های مرتبط با چهارچوب‌های رسانه‌ای‌شان شکل گرفته و پرورش یافته، نگاهی می‌اندازیم.

اصلی‌ترین چهارچوب در دستور کار قرار گرفته بی.بی.سی فارسی درخصوص تحولات هر چهار کشور عربی تونس، مصر، لیبی و بحرین، «چهارچوب صلح در عین اسلام‌هراسی و تقابل با بیداری اسلامی» بوده است. بدین معنی که پیوسته کوشیده به هر نحو و در طول وقوع رویدادها با همه تغییرات رخ داده در مسیر اعتراض‌ها، همواره اوضاع را به سمت صلح و آرامش سوق دهد. در این چهارچوب، بی.بی.سی فارسی تمام گفتمان‌های موردنظر خود را قرار داده و درنهایت، با ارائه مصداق‌ها و نحوه پوشش خبری خود از ریشه و منشأ وقایع، این موضوع را در دستور کار خود قرار می‌دهد که: «بدنه نظام‌ها و حکومت‌های عربی نباید تغییر کند (صلح)، و حتی در صورت تغییر حکومت، باید از سوق یافتن حکومت جدید به سوی حکومتی اسلامی جلوگیری کرد». «ایران‌هراسی» و در یک نگاه جزئی‌تر، «شیعه‌هراسی» از مراتب بعدی و فرعی چهارچوب رسانه‌ای این سایت بوده است. در این خصوص، چنین سیاست‌هایی جزء محورهای اصلی این چهارچوب رسانه‌ای بوده است: بازتاب نادرست و غلط اسلام، مقابله با اسلام‌بنیادگرا و افراطی، ارائه یک اسلام تازه و عدم موافقت و همخوانی اسلام با اصول آزادی، اسلام و نظام اسلامی شکل مناسبی برای پی‌ریزی یک حکومت نوبنیاد نیست، انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام بی‌اثر بوده است، ایران در کشورهای منطقه و شکل‌گیری اعتراض‌های آن نقش داشته است، رویارو ساختن ایران با کشورهای مسلمان منطقه و تلاش برای تخریب چهره ایران و ارائه تصویر ایران قدرت‌طلب، اسلام عامل اصلی جنبش‌های منطقه نیست؛ بلکه گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی است، موجه کردن دخالت عربستان سعودی و امارات در بحرین با راه‌اندازی پروژه ایران‌هراسی و دخالت ایران در کشورهای دیگر.

خبرگزاری ایرنا به‌عنوان نماینده رسانه‌ای دولت جمهوری اسلامی ایران، یعنی نظامی که بر اصولی مانند اسلام‌خواهی، اعتقاد بر آزادی و برابری انسان‌ها و ترویج و صدور اصول انقلاب اسلامی استوار است، کوشیده انعکاس‌ها و پوشش خبری خود از تحولات این چهار کشور عربی را در چهارچوب «برخورد و ثابت‌قدمی، غرب‌ستیزی و بیداری اسلامی» قرار داده و گفتمان‌ها و انگاره‌های خود را در دل آن شکل دهد. ایرنا در پوشش خبری خود از تحولات منطقه دستور کار اصلی خود را بر مبنای این موضوع قرار داده است که «تحولات جاری در کشورهای منطقه، نتیجه بیداری اسلامی و اسلام‌خواهی مردم بوده (بیداری اسلامی) که خود ریشه در عدم استقلال و وابستگی به قدرت‌های استعمارگر جهانی دارد (غرب‌ستیزی)؛ لذا این حرکت بایستی متوقف نشده و تا پیروزی نهایی مردم و ایجاد تغییر ادامه پیدا کند (برخورد و ثابت‌قدمی)». به‌طور کلی، بایستی مبنای اصلی حاکم بر شکل‌گیری این چهارچوب رسانه‌ای در خبرگزاری ایرنا را در چنین مواردی جستجو کرد: «اشاره به مشکلات سیاسی اجتماعی و اقتصادی کشورهای غربی، افزایش سطح آگاهی مردم نسبت به مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، بازگشت مردم به اصل و ریشه خود یعنی اسلام، الگو قرار گرفتن انقلاب اسلامی ایران نزد مردم عرب منطقه، منفعت‌طلبی غرب و تلاش آن برای به انحراف کشاندن اعتراض‌های مردمی».

فهرست منابع

- آفاگل‌زاده، فردوس (۱۳۸۵). *تحلیل گفتمان انتقادی*. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی (با همکاری دانشگاه تربیت مدرس).
- رایف، دانیل؛ لیس، استیفن؛ و فردریک، جی (۱۳۸۱). *تحلیل پیام‌های رسانه‌ای* (مترجم: مهدخت بروجردی علوی). تهران: سروش (اثر اصلی: بی‌تا).
- فرقانی، محمد مهدی (۱۳۸۲). *راه دراز گذار؛ تحول گفتمان توسعه سیاسی در ایران*. تهران: فرهنگ و اندیشه.

- فرکلاف، نورمن (۱۳۷۹). *تحلیل انتقادی گفتمان* (مترجم: گروه مترجمان). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- گل‌بخشی، حسن (۱۳۸۷). (عنوان). *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. تهران: دانشکده صدا و سیما.
- لطفی پورساعدی، کاظم (۱۳۷۲). *درآمدی به سخن‌کاوی*. مجله زبان‌شناسی. بهار و تابستان.
- مهدی‌زاده طالشی، سیدمحمد (۱۳۸۳). *بازنمایی ایران در مطبوعات غرب: تحلیل انتقادی گفتمان* (نیویورک تایمز، گاردین، لوموند و دیولت ۲۰۰۰-۱۹۹۷ میلادی)، پایان‌نامه دکتری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- نیک‌ملکی، محمد (۱۳۸۴). *تحلیل گفتمان اخبار شبکه‌های العالم و الجزیره با تأکید بر رویدادهای عراق*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشکده صدا و سیما.
- ون‌دایک، تئون ای (۱۳۸۲). *مطالعاتی در تحلیل گفتمان: از دستور متن تا گفتمان‌کاوی انتقادی* (مترجم: گروه مترجمان). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها (اثر اصلی: بی‌تا).
- Gamson WA, Modigliani (1987). *The changing culture of affirmative action. In Research in Political Sociology*. ed. RD Braungart. 3:137-77. Greenwich, CT: JAI.
- Ghanem, S (1997). *Filling in the tapestry*: The second level of agenda setting. In M. McCombs, D. L. Shaw, & D. Weaver (Eds.), *Communication and democracy*. Mahwah, NJ: Erlbaum. 3-14.
- Scheufel, d ;& Tewksbury, d (2007). *Framing, Agenda setting, and Priming, Journal of Communication*. vol 57. No 1.

